

Stensättningar vid Vik

Fornlämning L1985:7805, Vik 8:85, Fogdön,
Strängnäs kommun, Södermanlands län.
Arkeologisk förundersökning.

Ingeborg Svensson

Sammanfattning

Sörmlands Arkeologi AB har i slutet av augusti år 2024 genomfört en arkeologisk förundersökning inom en obebyggd fastighet som ligger inom fornlämningsområdet till L1985:7805. Fornlämningen utgörs av en grav i form av en rund stensättning. Fastigheten är belägen inom ett sommarstugeområde vid Vik på Fogdön som ligger nordväst om Strängnäs i Södermanlands län. Syftet med förundersökningen var att klargöra om det fanns fornlämningar på tomtmarken inför att den eventuellt ska bebyggas.

Genom den arkeologiska förundersökningen kunde det konstateras att det sammanlagt finns tre förhistoriska gravar i form av runda stensättningar på tomten. Gravarna är mellan 4 och 5 meter i diameter. Två av dem är cirka 0,30 meter höga med relativt glesa stenpackningar och kantkedjor av större stenar. Den tredje är 0,5-1 meter hög och röseliknande med en kallmurad kantkedja i åtminstone två skikt. Stenmaterialet innanför kantkedjan utgörs av relativt stora rundade stenar och centralt i stensättningen syns en försänkning/grop som är 0,50-0,70 meter djup. Utifrån topografisk belägenhet bedöms gravarna höra hemma i den mellersta/yngre delen av järnålder.

Rapporten laddas ned via
www.sormlandsarkeologi.se

eller beställs från

Sörmlands Arkeologi AB
Tideliussgatan 37
118 69 Stockholm

mail@sormlandsarkeologi.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg
Kart- och ritmaterial: Ingeborg Svensson

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

© Sörmlands Arkeologi AB
Nyköping 2024

Innehåll

Sammanfattning 2

Inledning 4

Syfte 4

Genomförande 4

Resultat 4

Utvärdering 5

Referenser 6

Administrativa uppgifter 6

Bilagor 7

Bilaga 1. Utdrag ur Sverigekartan med platsen för förundersökningen. Skala 1:1000 000.

Bilaga 2. Utdrag ur Terrängkartan med förundersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Bilaga 3. Utdrag ur Fastighetskartan med förundersökningsområdet och uttag från KMR. Skala 1:10 000.

Bilaga 4. Plan över schakt & lämningar och ett drönarfoto över framtagna stensättningar. Skala 1: 400 & 1:200.

Bilaga 5. Schaktbeskrivningar

Bilaga 6. Fotografier

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut (lst dnr 431-553-2024) har Sörmlands Arkeologi AB utfört en arkeologisk förundersökning inom fastigheten Vik 8:85 på Fogdön i Strängnäs kommun, Södermanlands län (se bilaga 1 & 2). Fältarbetet genomfördes 27-29 augusti år 2024. Projektledare samt fält och rapportansvarig var Ingeborg Svensson. I fältarbetet deltog även Lars Norberg. Båda är verksamma som arkeologer på Sörmlands Arkeologi AB.

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes med anledning av att fastighetsägaren till Vik 8:85 planerar att bygga ett bostadshus och ett attefallshus på fastigheten. Till byggnationen hör även indragning av el, VA och markplanering av tomten. Tomtmarken ligger inom fornlämningsområdet till fornlämning L1985:7805, en sedan tidigare registrerad grav i form av en stensättning. I omgivningarna finns flera fornlämningsmiljöer, framför allt i form av ytterligare gravar och gravfält (se bilaga 3). Länsstyrelsen i Södermanlands län fattade därför beslut om att en arkeologisk förundersökning skulle genomföras inom fastigheten. Beslutet fattades med stöd av 2 kapitlet 13 och 14 § i Kulturmiljölagen (1988:950). Ansvarig för kostnaden var fastighetsägaren Rainer Hietalahti.

Fastigheten är belägen inom ett fritidshusområde och förundersökningen omfattade hela tomten, som var lite drygt 1 000 m² stor och beväxt med enstaka träd, gräs, blåbärsris och ormbunkar. De högre partierna i sydöstra delen av fastigheten utgörs av stenig morän, medan de lägre liggande delarna i nordväst innehåller morän och silt, ibland med inslag av lera. Höjden över havet varierar mellan cirka 6 och 10 meter.

Syfte & målsättning

Syftet med förundersökningen var att klargöra om det fanns ytterligare gravar eller andra fornlämningar inom fastigheten för att på så sätt ge Länsstyrelsen ett beslutsunderlag inför prövning om tillstånd till ingrepp i fornlämningsområdet. Resultatet ska även fungera som ett planeringsunderlag för fastighetsägaren och som ett underlag för att beräkna omfattning av en arkeologisk undersökning.

Genomförande

Inledningsvis sattes stakkäppar ut i fastighetsgränsen med hjälp av RTK/DGPS. Vid utsättningen framgick att det rådde vissa oklarheter kring fastighetens storlek. De rör i mark som utgör tomtens nordöstra respektive sydöstra hörn (nedslagna på plats i marken) överensstämde inte riktigt med de fastighetsgränser som redovisades på det digitala kartunderlaget. I de övriga hörnen återfanns inga gränsmarkeringar. För att inte göra åverkan på den angränsande fastigheten österut blev utgångspunkten att de gränsmärken som fanns i marken var de som gällde. Konsekvensen blev att förundersökningsområdet därför minskade något åt det väderstrecket (se bilaga 4).

För att avgöra om det fanns fornlämning inom fastigheten grävdes därefter sex sökschakt med hjälp av grävmaskin. Sammanlagt uppgick sökschakten till en yta om cirka 250 m², det vill säga 25 % av tomtmarken. I samband med schaktningen genomfördes rensning för hand och metalldetektering. De järnfynd som framkom tillvaratogs inte utan återdeponerades på plats efter samråd med länsstyrelsen (telefonsamtal 2024-08-29). Samtliga sökschakt, påträffade lämningar och fynd mättes in med RTK/DGPS och beskrevs i text. Fotodokumentation utfördes genomgående under fältarbets gång.

Enligt önskemål från fastighetsägaren lämnades sökschakten öppna och lades inte igen i samband med att fältarbetet avslutades.

Resultat

Inom fastigheten finns sammanlagt *tre fornlämningar* i form av *förhistoriska gravar*. Gravarna utgörs av *runda stensättningar*, vilka med hänsyn till yttre gravform och utseende *generellt kan dateras till järnålder*. Utifrån strandlinjeförskjutningen kan de ha anlagts från cirka 200 e. Kr och framåt i tid. Dessförinnan låg området under vatten (Strandförskjutningsmodell, SGU). Samtliga är belägna på den högre belägna delen av tomten, i söder och sydöst, ett område som också karaktäriseras av naturlig blockig morän med enstaka inslag av berg i dagen (se bilaga 4). Trots att gravarna ligger i nära anslutning till varandra kan de i enlighet med befintlig antikvarisk praxis inte registreras som ett gravfält, då ett sådant måste innehålla minst fem förhistoriska gravar (Lista med lämningss-

typer och antikvarisk praxis 2021, s. 29). Av den anledningen har varje lämning i det här fallet registrerats som enskilda gravar med egna lämningsnummer i kulturmiljöregistret (KMR).

Två av gravarna är belägna nära varandra och har registrerats som *L2024:4844* och *L2024:4845*. Stensättningarna är runda, cirka 4-5 meter i diameter och ungefär 0,30 meter höga. Båda har kantkedjor av större stenar, varav en del är markfasta och upp till cirka en meter stora. Stenmaterialet innanför kantkedjorna utgörs av både rundade och kantiga stenar som ligger relativt glest direkt på den underliggande moränen. Här varierar storleken på stenmaterialet mellan cirka 0,30 och 0,50 meter (se bilaga 4 & 6).

Den tredje graven ligger intill den södra tomtgränsen och syntes ovan mark som en storblockig delvis övertorvad rund stensättning redan innan sökschaktningen påbörjades. Vid en jämförelse med befintliga uppgifter i kulturmiljöregistret (KMR) framgick att det rörde sig om den sedan tidigare registrerade stensättningen *L1985:7805*. Lämningen påträffades år 1985 (ATA dnr 2994/85) och prickades då in manuellt varvid den geografiska lokaliseringen inte blev helt korrekt. Felaktigheten har sedan hängt kvar och uppdagades först i samband med det nu genomförda arkeologiska fältarbetet.

Som ett resultat av den arkeologiska förundersökningen har lämningens geografiska läge korrigerats och beskrivningen uppdaterats. Stensättningen *L1985:7805* är cirka 5 meter i diameter, mellan 0,5 och 1 meter hög och har en kantkedja av stora stenblock, 0,80–1,20 meter, som är lagda i åtminstone två skikt (kallmurad). Fyllningen utgörs av rundade stenar och centralt i stensättningen syns en försänkning/grop som är ungefär 0,95 x 0,50 meter stor och 0,50–0,70 meter djup. I väster har några stenar ur kantkedjan rasat ur och ligger utanför, troligen ett resultat av att ett större träd hade fallit och lagt sig över graven. Trädstammen togs bort i samband med förundersökningen (se bilaga 4 & 6).

De järnföremål som framkom i samband med schaktning utgjordes av ett par delar av spikar och en nit av obestämbar ålder och kunde inte med säkerhet knytas till fonlämningarna på platsen.

Utvärdering

Den arkeologiska förundersökningen har klargjort att det finns fonlämningar i form av förhistoriska gravar inom tomtmarken, vilket gör att syftet med förundersökningen anses vara uppfyllt.

De angivna fastighetsgränserna i kartmaterialet överensstämde inte med de gränsmärken som fanns utsatta på plats, vilket skapade en osäkerhet kring förundersökningsområdet storlek och utbredning. Vid eventuella ytterligare arkeologiska åtgärder vore det önskvärt med ett klargörande kring gränsbestämningarna i området.

Då fonlämningen *L1985:7805* visade sig ha en felaktig geografisk lokalisering i kulturmiljöregistret (KMR) finns det en risk för att detsamma gäller för fler av de sedan tidigare registrerade fonlämningarna i närmiljön, något som kan påverka framtida planeringsarbeten, arbetsföretag och tillståndsgivning.

Referenser

ATA, *Antikvariska Topografiska Arkivet*. Dnr 2994/85. Fogdö socken, Södermanland. Ang: information om påträffade fornlämningar inom byggnadsplan för fritidsområde å del av Vik 5:1. Inkom 85-06-07.

KMR, *Kulturmiljöregistret, Riksantikvarieämbetet* <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Lista med lämningstyper och antikvarisk praxis. Version 5.0. 2021-02-01. Riksantikvarieämbetet 2021.

Strandförskjutningsmodell SGUs Kartvisare. 2024-10-10 (<https://apps.sgu.se/kartvisare/>)

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 2408

Länsstyrelsens dnr: 431-553-2024

Uppdragsnummer: 202400617

Tid för undersökningen: 2024-08-27 & 2024-08-29

Personal: Lars Norberg & Ingeborg Svensson.

Län: Södermanland

Kommun: Strängnäs

Socken: Fogdö

Fastighet: Vik 8:85

Lämningsnr: L1985:7805, L2024:4844 & L2024:4845

Belägenhet: N 6592798 E 606850

Koordinatsystem: SWEREF99 TM

Höjdsystem: RH 2000

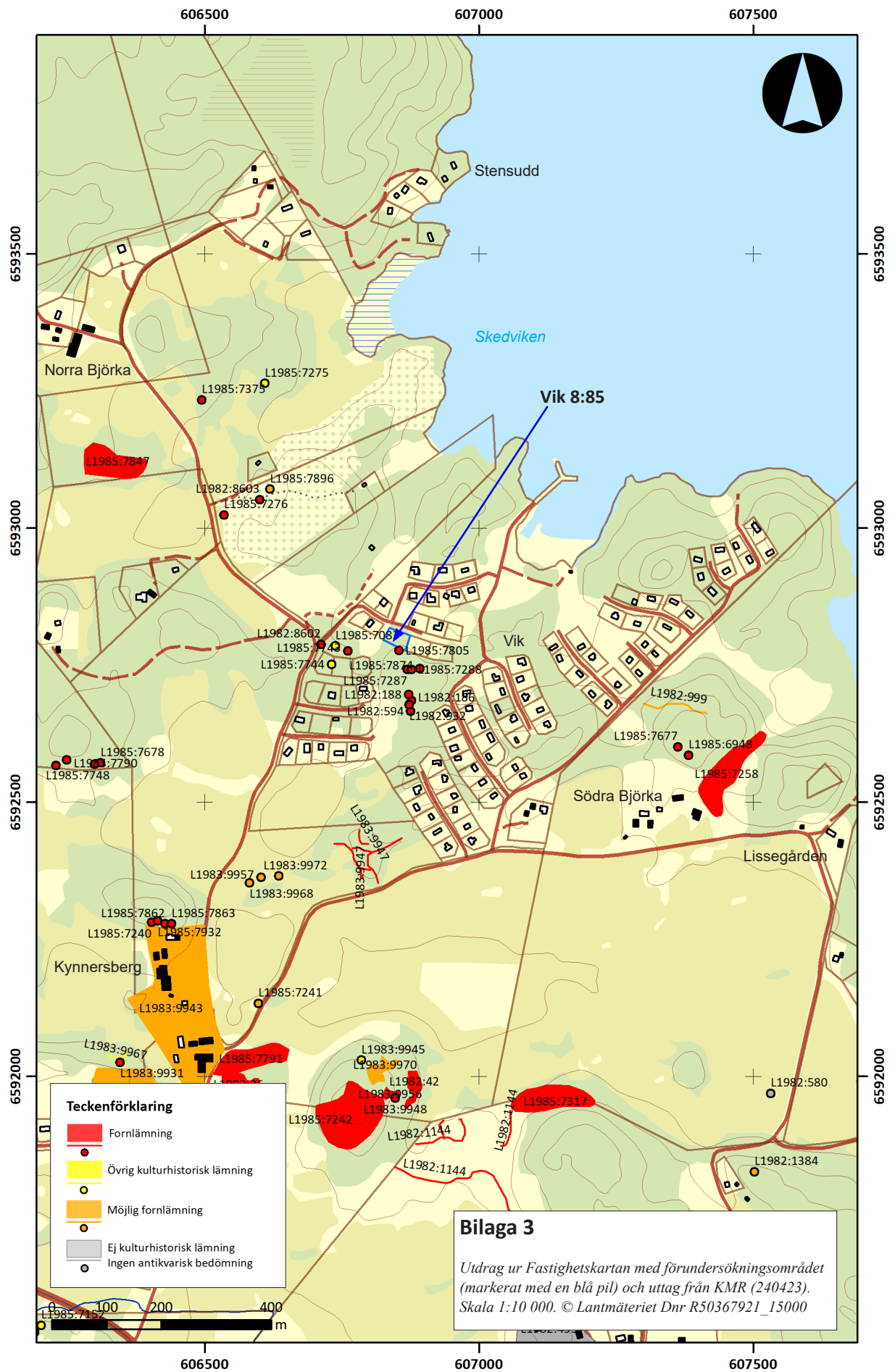
Undersökt yta: ca 250 m²

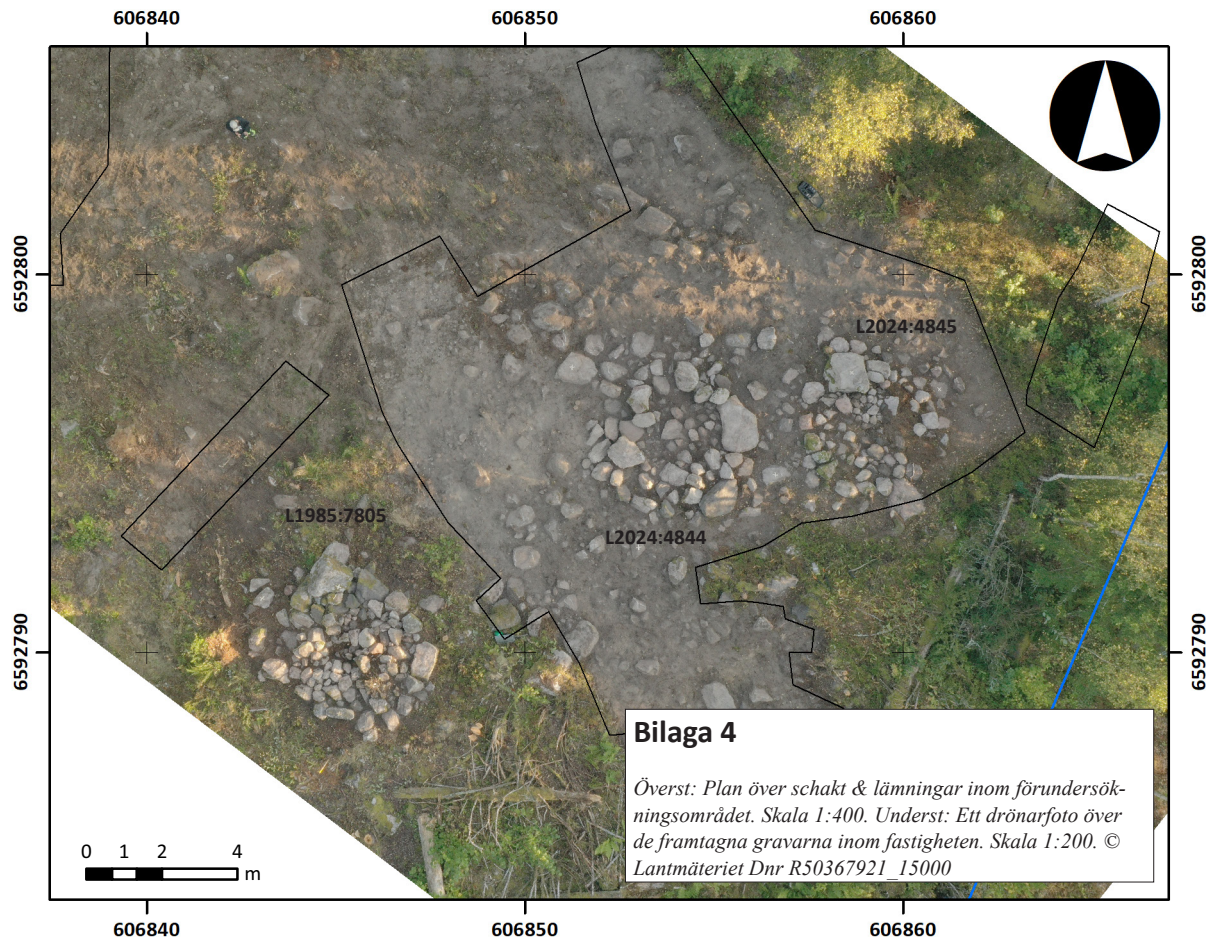
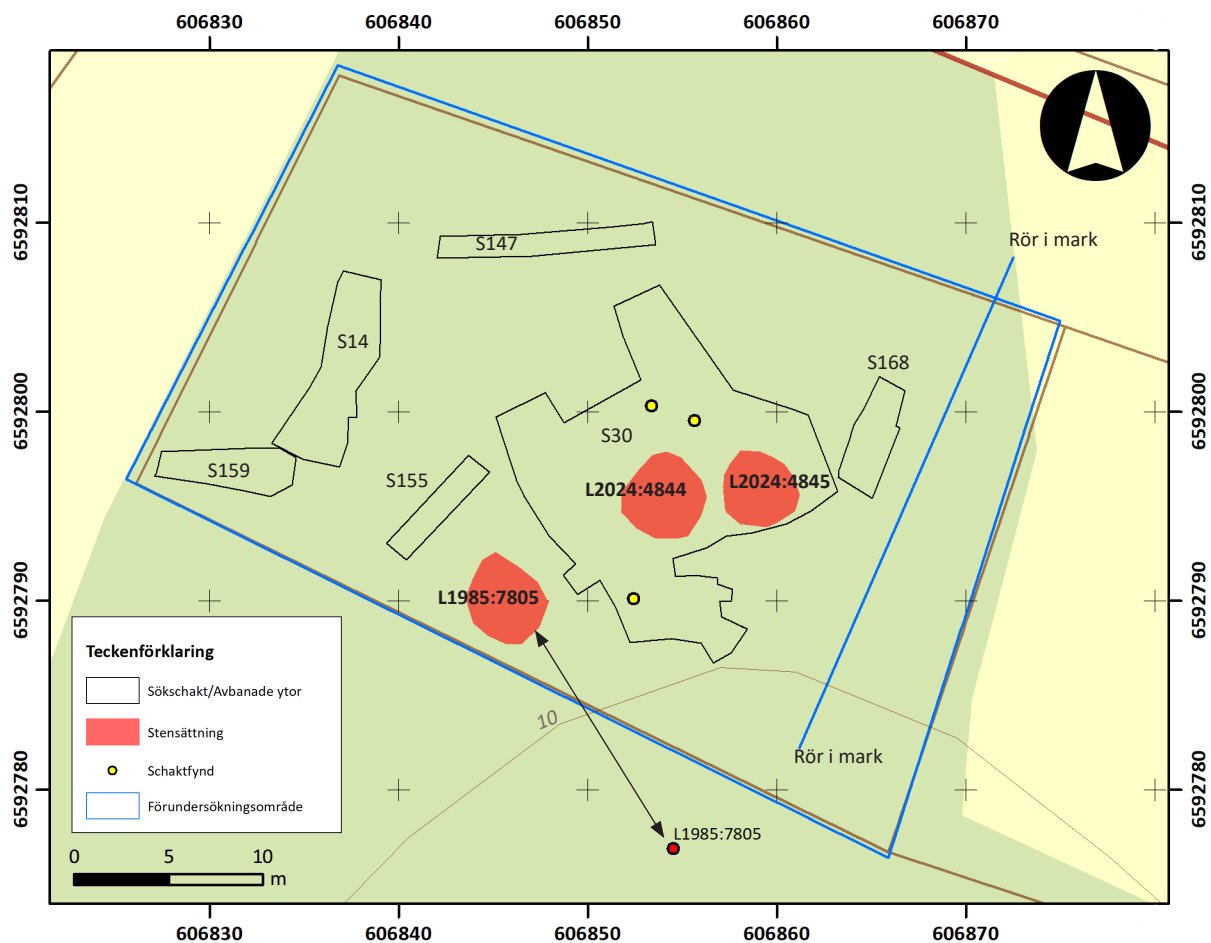
Inget analogt dokumentationsmaterial utöver rapporten föreligger. Rapporten finns tillgänglig genom Arkivsök (<https://www.raa.se/hitta-information/arkivsok/>). Övrig digital dokumentation (inmätningar & foton) förvaras hos Sörmlands Arkeologi AB i väntan på meddelande från ATA angående rutiner för leverans av digitalt material.

Bilagor

Bilaga 5, Schaktbeskrivningar

Schaktnr	Storlek (m)	Djup (m)	Huvudinnehåll	Notering
14	11 x 3-4	0,10-0,20	Gulgrå silt	Urschaktad yta? Enstaka stenblock.
30	15 x 15	0,10-0,20	Grågul morän	L2024:4844 & L2024:4845. Ett par spikar & en nit vid metaldetektering.
147	12 x 1,4	0,25	Grågul silt	Enstaka stenar. Något omrört.
155	7 x 1,4	0,25	Grågul morän och silt	
159	9 x 1,5-2	0,15-0,20	Grågul silt, delvis lera	Grävdes i kanten av en stensamling som låg S om tomtgränsen.
168	7 x 2	0,15-0,20	Grågul siltig morän	Markfasta större stenar i S.

Bilaga 6, Fotografier

Undersökningsområdet före sökschaktning. Bilden är tagen från SSÖ. Foto: Lars Norberg 2024, Sörmlands Arkeologi AB.

Upp över den avbanade ytan med gravarna (schakt 30). Bilden är tagen från N. Foto: Lars Norberg 2024, Sörmlands Arkeologi AB.

Den nordvästra delen av förundersökningsområdet med schakt 14. Ytan var plan och gav ett urschaktat intryck. Bilden är tagen från SSÖ. Foto: Lars Norberg 2024, Sörmlands Arkeologi AB.

Lodfoto stensättning, L1985:7805. Foto: Lars Norberg 2024, Sörmlands Arkeologi AB.

Lodfoto stensättning, L2024:4844. Foto: Lars Norberg 2024, Sörmlands Arkeologi AB.

Lodfoto stensättning, L2024:4845. Foto: Lars Norberg 2024, Sörmlands Arkeologi AB.